

Evert Maaskamp (1769-1834) Amsterdams kaart- en boekuitgever in roerige tijden

Generale Kaart

VAN HET

KONINGRIJK DER NEDERLANDEN

Wiltlem's Leventide Personeel met het groot Meestergeslacht

LUXEMBURG

*gevolgt met een beschrijving van de omstreken van de Landsteden en de
grootste Steden, welke de Rijk en de Landen van de Rijk
geographische en historische*

E. MAASKAMP
in Amsterdam 1816

Carte Generale

DU

ROYAUME DES PAIS-BAS

des Pays de la Meuse, de la Sambre et de la Rhur

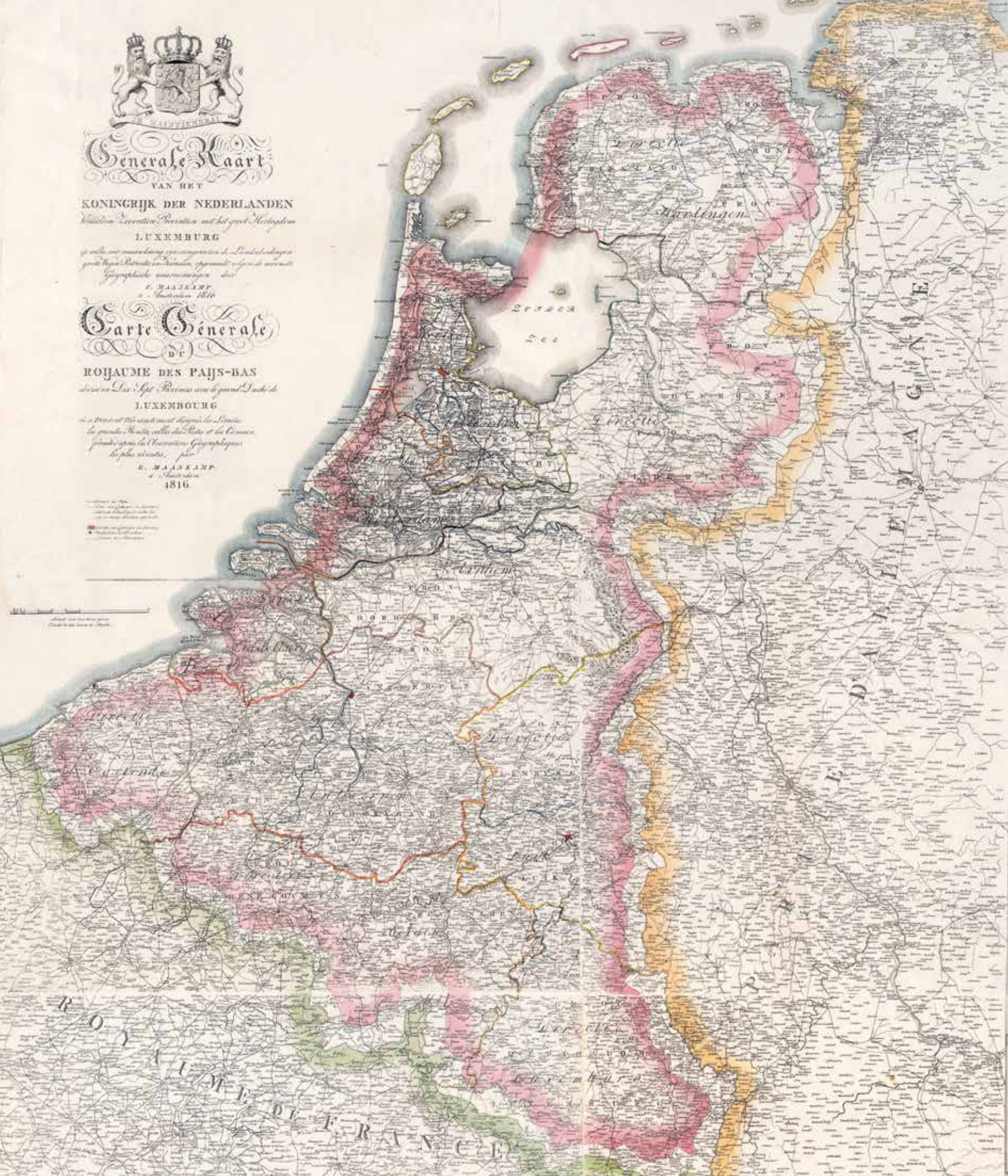
LUXEMBOURG

*et de la Province de Liège, avec les Landen
les plus grandes, celles des Rijk et des Landen
les plus grandes, celles des Rijk et des Landen
les plus grandes, celles des Rijk et des Landen*

E. MAASKAMP
in Amsterdam 1816

Legendre
Les Rijk et des Landen
Les Rijk et des Landen
Les Rijk et des Landen

Scale
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Milles

Evert Maaskamp
(1769-1834)

Amsterdams kaart- en boekuitgever in roerige tijden

Onder redactie van

Bram Vannieuwenhuyze
Marissa Griffioen
Anne-Rieke van Schaik
Peter van der Krogt
Paula van Gestel-van het Schip

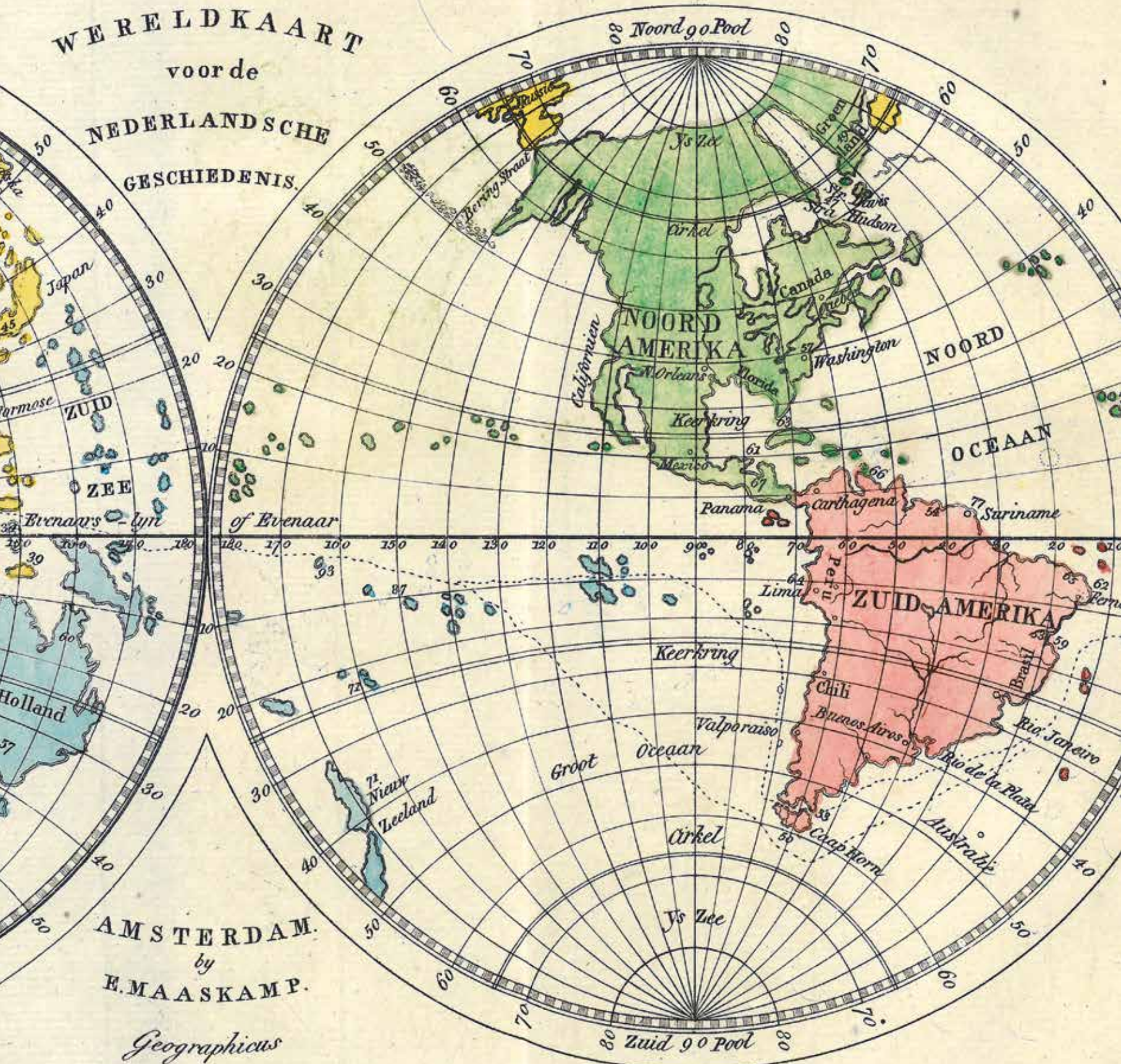
Met medewerking van

Martijn Storms
djoeke van Netten

WBOOKS

WERELDKAART
voor de

NEDERLANDSCHE
GESCHIEDENIS.

Inhoud

Voorwoord – 6

Uitgever

1. **Evert Maaskamp, 'Kunst Kaart en Boekhandelaar'**
Peter van der Krogt – 8
2. **Gerommel in de marge: Knip- en plakwerk van Maaskamp**
Martijn Storms – 22

Geschiedenis

3. **Geschiedkundige Kaart der Nederlanden: een rehabilitatie**
Marieke van Delft – 32
4. **In alle staten! Cartografische capriolen tijdens de roerige Franse Tijd**
Marco van Egmond – 38
5. **Maaskamps aankoop van de eeuw**
Coen Schimmelpenninck van der Oije – 48
6. **Een wandkaart van het Heilige Land uit 1828**
Martijn Storms – 56

Panorama's

7. **Diorama van Amsterdam, circa 1826**
Chet Van Duzer – 68
8. **'Odéon van den Nederlandschen roem': Het panorama van Waterloo**
Anne-Rieke van Schaik – 76
9. **Van toren tot tekening: Een nieuw perspectief op de oriëntatietafel van het panorama van Amsterdam**
Jan Trachet en Daantje Meuwissen – 86

Reizen

10. **Volg de gids! Hoe Maaskamp toeristen Amsterdam liet ontdekken**
Marissa Griffioen – 100
11. **De zwanenzang van een reeks zakatlaskaarten**
Pieter Kuiper – 110
12. **Een rondreis door het dierenrijk: Museum van natuurlijke historie (1807-1808)**
djoeke van Netten – 116
13. **Utrechtse bijzonderheden in het Geldersch reisje**
Wim Renkema – 122
14. **Onmisbaar voor elke Nederlander: Het succes van de Reis door België in het Jaar 1814**
Bram Vannieuwenhuyze – 132

Water

15. **Atlas van de Zeehavens der Bataafsche Republiek, 1805**
Gwen Lemmers en Sjoerd de Meer – 144
16. **Een 'gestroomlijnd project': Het Noordhollands Kanaal**
Paula van Gestel-van het Schip – 154
17. **Een nationale ramp in kaart gebracht: De overstroming van 1825**
Kasper Kop – 164
18. **Deels in blauw: De overzichtskaart van de watersnoodramp in Overijssel, 1825**
Ester Smit – 172
19. **De 'vergeten watersnood' van 1825 in Noord-Holland en de kaart van Evert Maaskamp**
Jan Werner – 180

Fondslijst

20. **Fondslijst van Maaskamps cartografische uitgaven**
Peter van der Krogt, Lesley Monfils en Martijn Storms – 192

Noten – 206

Literatuur – 214

Index op persoonsnamen – 220

Over de auteurs – 223

Colofon – 224

1

Evert Maaskamp, 'Kunst Kaart en Boekhandelaar'

Peter van der Krogt

'Maaskamp was afkomstig uit Vollenhove en vestigde zich als kunst- en prethandelaar in Amsterdam. Er zijn tientallen boeken, plaatwerken en kaarten van Maaskamp bewaard gebleven, die vrijwel alle blijk geven van zijn goed ontwikkeld gevoel voor zorgvuldige vormgeving en uitvoering van zijn producten'.

Aldus schrijft Reinder Storm in zijn bijdrage over de kaart van het Noord-Hollands kanaal in *Nederland Waterland* dat eind 2025 bij Lannoo verscheen.¹ In een notendop is dat de kern van wat bekend is over het leven van Evert Maaskamp.

Biografie

Evert Willems Maaskamp is op 27 september 1769 gedoopt te Vollenhove als oudste zoon van de bakker Willem Maaskamp en Johanna Florentina Jalink (afb. 2). Behalve enkele jong overleden kinderen bestond het gezin Maaskamp nog uit Sibilla (1771-1809), Gerrit (1780-?) en Gerrigje (1783-1816). Op 18 maart 1790 deed Evert belijdenis in Vollenhove en vertrok twee dagen later met attestatie naar Amsterdam, waar hij op 6 januari 1791 in het inschrijvingsregister van de Nederlands Hervormde kerk

Afb. 1. Impressum van de *Almanach der Musen en Gratiën* voor 1818 (zie ook afb. 16).

Den Haag, Koninklijke Bibliotheek, KW 26 E 6 (1818).

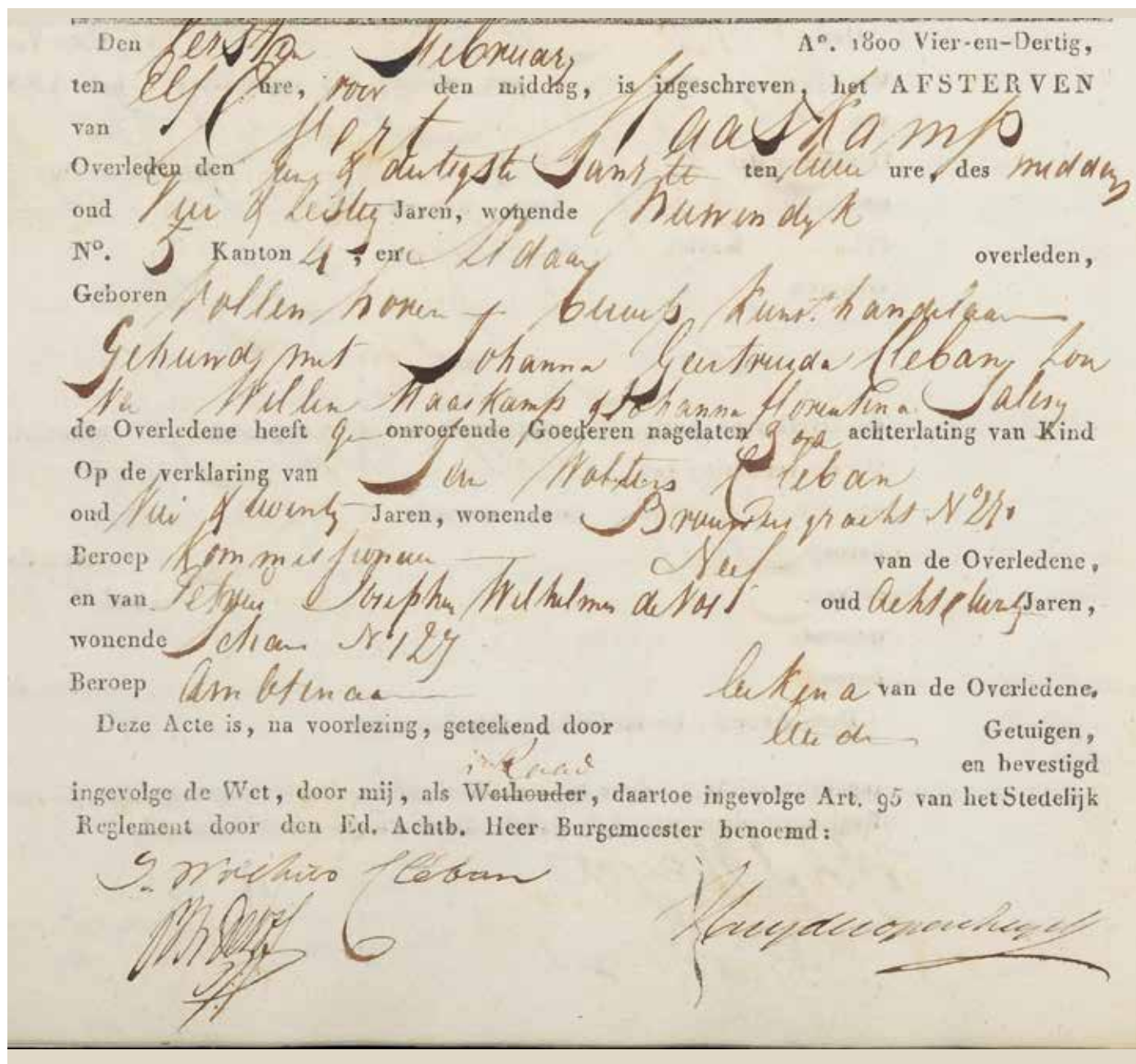
Afb. 2. Doopinschrijving van Evert Maaskamp in de kerk van Vollenhove, 27 september 1769.

Familysearch.

Afb. 3. Ondertrouwakte 2 augustus 1799.

Amsterdam, Stadsarchief, archief nr. 5001, inv.nr. 645, blad 407.

Afb. 4. Overlijdensakte van Evert Maaskamp.
Amsterdam, Stadsarchief, archief nr. 50029, inv.nr. 3347, blad 70v.

* * Heden overleed zeer subiet aan eene slijmberoerte, den ouderdom van 64 jaren bereikt hebbende, de Heer **EVERT MAASKAMP**, Kunsthandelaar, hartelijk geliefde Echtgenoot van **J. G. CLÉBAN**, **AMSTERDAM**, Wed. E. Maaskamp.
den 31sten Januarij 1834.
Op stellig verzoek van de overledene, zullen er geene uiterlijke teekenen van rouw worden aangenomen.
Men gelieve deze algemeene, tevens als bijzondere kennisgeving aan te merken, zoo binnen als buiten de Stad en verzoeken van rouwbeklag verschoond te blijven.

Afb. 5. Overlijdensadvertentie in de *Oprechte Haarlemsche Courant*, 4 febr. 1834.
(Delpher).

wordt ingeschreven.² In Amsterdam, staat hij in 1793 vermeld als 'werkend lid' van de stadstekenacademie. Dat bleef hij maar een jaar en er zijn slechts enkele tekeningen van hem bekend, die van een middelmatig talent getuigen. Wel waren de contacten die hij daar opdeed van groot belang voor zijn latere uitgeverscarrière.³ In 1799 trouwde hij met Johanna Geertruy Cléban (1778-?),⁴ dochter van de juwelenhandelaar Michiel Cléban (afb. 3). Het echtpaar kreeg geen kinderen, maar Evert kreeg mogelijk wel een dochter Evertje bij Margreeta Steenwoude.⁵ Evert overleed aan een 'slijmberoerte' in Amsterdam op 31 januari 1834 (afb. 4 en 5).

Er zijn twee boeken verschenen die volledig gewijd zijn aan Evert Maaskamp. In 1938 publiceerde Ro van Oven haar

Gerommel in de marge

Knip- en plakwerk van Maaskamp

Martijn Storms

Afb. 1. Eerste staat, 1811, gedrukt op stof.
Leiden, Universitaire Bibliotheken, COLLBN Port 98 N 37.

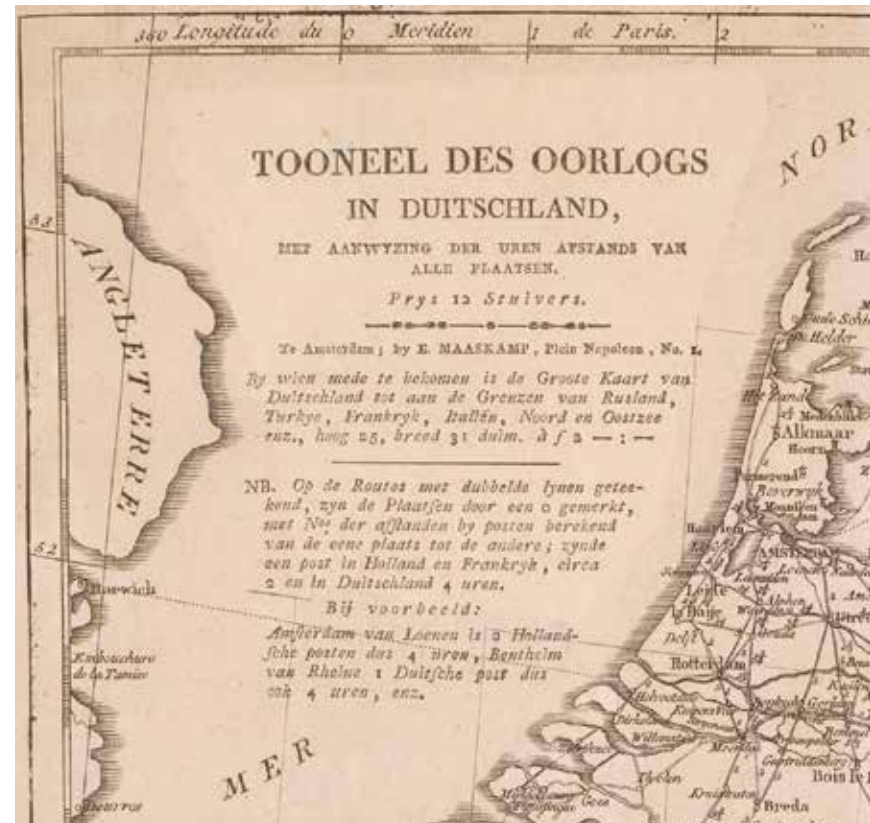
Evert Maaskamp paste zijn koperplaten veelvuldig aan en hergebruikte kaarten voor verschillende doeleinden. Wellicht het bekendste voorbeeld daarvan is de reeks van vier provinciekaarten van de overstromingen van 1825. Hiervoor voegde hij aan de eerder in de *Atlas portatif du Royaume des Pays-Bas* (1821)¹ verschenen provinciekaarten van Groningen, Friesland, Overijssel en Noord-Holland een tweede titel toe, en kleurde hij met de hand de overstroomde gebieden blauw in.² Het provinciekaartje van Brabant uit diezelfde atlas werd later hergebruikt om de Tiendaagse Veldtocht (1832)³ in beeld te brengen. In veel gevallen was de uitgever genoodzaakt tot dergelijke ingrepen, omdat de politieke kaarten van de Nederlanden én Europa in de periode dat hij kaarten uitgaf continue bleven veranderen. In deze bijdrage wordt ingegaan op vier minder bekende kaarten die in verschillende verschijningsvormen door Maaskamp zijn uitgegeven. Door het afdekken van titels en hergebruiken van gedeeltes van eerder uitgegeven kaarten, maakte Maaskamp zijn koperplaten multifunctioneel.

Nouvelle Carte Itinéraire wordt oorlogstoneel

In 1811 gaf Maaskamp een Franstalige reisgids voor Frankrijk en Duitsland uit, getiteld *Guide des voyageurs, contenant les routes et stations de les, l'indication de tout ce qu'elles offrent d'intéressant et de curieux, etc.*⁴ Deze reisgids ging vergezeld van een kaart, eveneens met een Franse titel: *Nouvelle carte itinéraire, qui indique*

d'une manière tres-exacte les Routes et Stations, ainsi que les distances des principales villes de France et d'Allemagne, en is gegraveerd door Willem Cornelis van Baarsel (1791-1854). Een jaar eerder was Nederland ingelijfd bij het Franse keizerrijk, zoals ook op de kaart aangeduid staat. Reisgids en kaart worden aangekondigd in de *Courier van Amsterdam* van 13 mei en 3 juni 1811: 'Dit werk, met eene nieuwe zeer naauwkeurige kaart voorzien, waarop de routes duidelijk gekleurd zijn, is uit de echtste bronnen geput.' De kaart werd ook los verkocht. Bovendien zijn er verschillende exemplaren bekend die op stof gedrukt zijn (afb. 1).⁵ Kaarten die op katoen, linnen of zijdeachtige stoffen zijn gedrukt waren bedoeld om mee te nemen op reis.⁶ Het materiaal is steviger dan papier, en scheurt minder gemakkelijk.

De tweede staat van de kaart dateert van rond 1813. Er zijn met name in Duitsland meerdere plaatsen toegevoegd die, in tegenstelling tot de plaatsen die al op de eerste staat te zien zijn, niet aan de op de kaart aangeduide postwegen liggen. De ruimte tussen de postwegen wordt daarmee wat meer opgevuld. Linksonder is toegevoegd: 'NB. De Fransche en Hollandsche posten zijn twee uur; en van Duitschland vier uur', een Nederlandse vertaling van de Franse tekst in de rechterbenedenhoek. Van de tweede kaart kennen we alleen een variant, waarbij de originele titel afgedekt is en een nieuwe met drukletters in het Frans en Nederlands is toegevoegd (afb. 2a).⁷ Op basis van de nieuwe titel, *Kaart van het toneel des oorlogs in Duitschland*, zou men kunnen concluderen dat de reiskaart een oorlogskaat is

Afb. 2a-b. Titels in drukletters, gedrukt over de afgedekte originele titel. Varianten van de tweede en derde staat.

Leiden, Universitaire Bibliotheek, COLLBN Port 99 N 46; Amsterdam, Rijksmuseum, RP-P-2018-1064.

De Geschiedkundige Kaart der Nederlanden: een rehabilitatie

Marieke van Delft

Op 16 juni 1830 plaatste de Amsterdamse uitgever Evert Maaskamp in het *Algemeen Handelsblad* een advertentie voor een ‘Geschiedenis-kaart, vereenigd met de Aardrijkskunde, van het Koninkrijk der Nederlanden’.¹ Daarop wilde hij in meer dan tweehonderd vignetten de geschiedenis van het land in alle provincies en plaatsen tonen, vanaf de tijd van de Batavieren tot het heden. Bij de kaart zou hij een handboekje met een inleiding uitbrengen, voorzien van een wereldkaart met daarop de ‘roemrijke daden en bedrijven’ van Nederlanders in de hele wereld. In deze bijdrage ga ik nader in op de achtergrond van deze kaart. Hoe kwam Maaskamp ertoe iets dergelijks te maken? Wat waren zijn inspiratiebronnen en had de kaart succes? En hoe werd er later op gereageerd?

Afb. 1. Advertentie voor E. Maaskamp, *Geschiedkundige kaart der Nederlanden*, in: *Middelburgsche courant*, 19 oktober 1830. (Delpher)

Maaskamps historische aspiraties

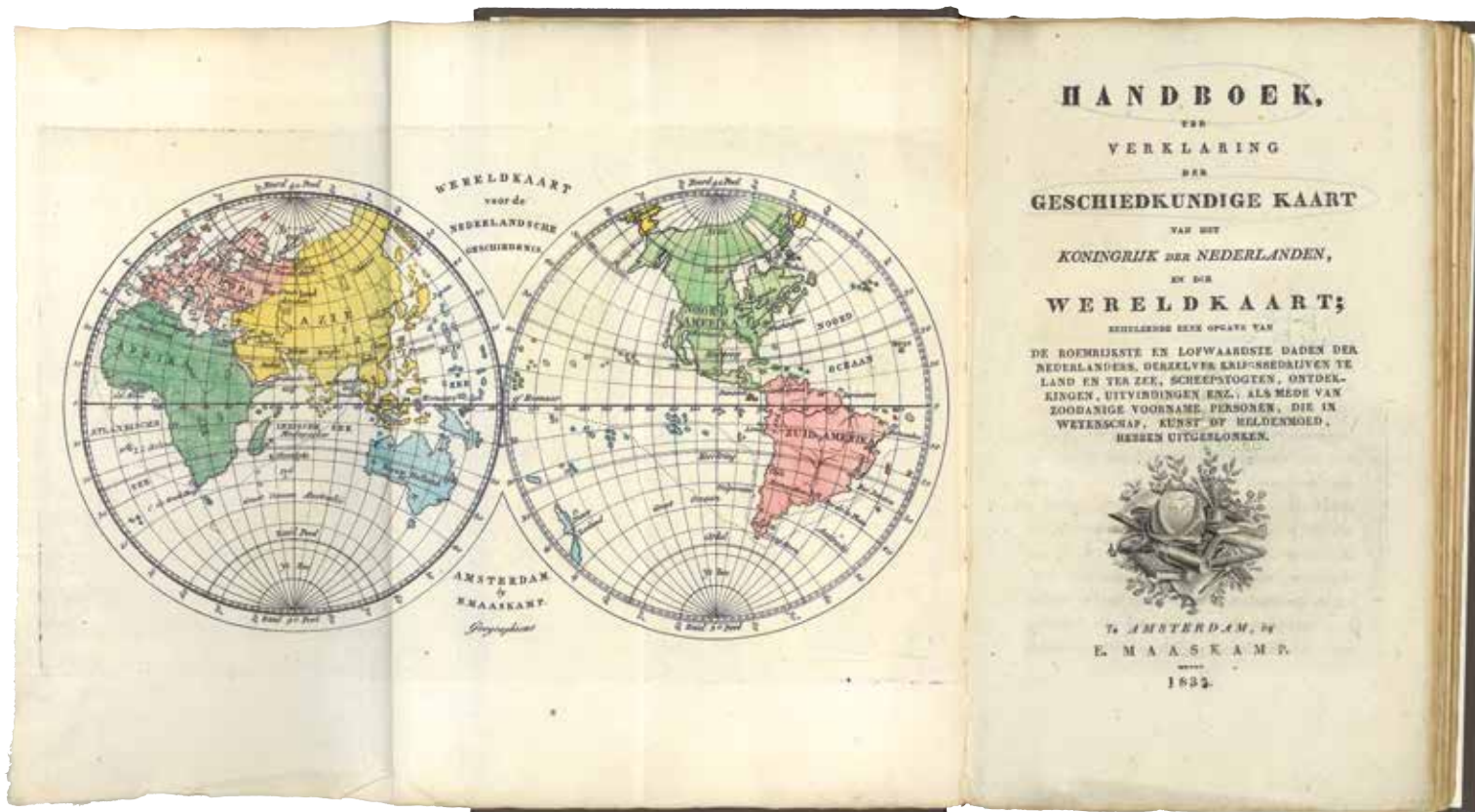
Maaskamp vermeldde in de advertentie dat hij de kaart zou drukken op ‘best vellen papier, groot atlas formaat’, en dat de prins van Oranje het goedkeurde dat hij de kaart zou opdragen aan diens zonen. Hij had al één exemplaar gedrukt dat bij hem ter inzage lag. Bij voldoende intekenaars zou hij tot publicatie overgaan. Deze advertentie herhaalde hij in verschillende kranten. Ik vond de advertentie voor het laatst in de *Middelburgsche courant* van 19 oktober 1830 (afb. 1). Daarin staat dat de intekening ‘met november’ afgesloten zou worden. De *Geschiedkundige kaart der Nederlanden* ofwel *Carte historique des Pays-Bas* verscheen daadwerkelijk in 1830, met de uitgebreide opdracht aan de zonen van de Prins van Oranje waarop in de eerste advertenties al was gehint (zie afb. 4). Met deze opdracht deed Maaskamp een diepte-investering. Zowel de toekomstige als de daaropvolgende koning en diens broers waren op deze manier verbonden aan ‘E. Maaskamp, geographicus’ zoals hij de opdracht ondertekende. Een geograaf was hij weliswaar niet, maar waarschijnlijk wilde hij zich met deze term als kaartenuitgever presenteren.

Maaskamp publiceerde bij de kaart een ‘verklaring’, die volgens de advertentie in juni 1830 al ter perse lag. De lange titel hiervan maakt duidelijk wat er allemaal op de kaart is te zien:

*Handboek ter verklaring der geschiedkundige kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, en der wereldkaart, behelzende eene opgave van de roemrijkste en lofwaardste daden der Nederlanders, derzelver krijgsbedrijven te land en ter zee, scheepstogten, ontdekkingen, uitvindingen enz., als mede van zoodanige voorname personen, die in wetenschap, kunst of heldenmoed hebben uitgeblonken.*²

In het voorwoord presenteerde Maaskamp zich als een idealist. Hij bracht de kaart uit omdat volgens hem een dergelijke ‘geographische geschiedeniskaart’ heel nuttig is om geschiedenis te kunnen leren. Door zich de plaats van historische gebeurtenissen voor te stellen, zou de geschiedenis beter in het geheugen beklijven. Die overtuiging heeft vast meegespeeld toen Maaskamp dit plan opvatte, maar hij heeft er ongetwijfeld ook commerciële mogelijkheden in gezien. Hij was immers een zakenman en wilde zijn producten verkopen. Dat is te zien aan de vele kaarten die hij maakte van de Nederlanden in de Frans-Bataafse tijd, en later van de actuele gebeurtenissen in de Zuidelijke Nederlanden in 1830.

Maaskamp had nog meer redenen om zich met geschiedenis te gaan bezighouden.³ In 1826 was de historicus Martinus Stuart (1765-1826) overleden. Stuart was door koning Willem I (1772-1843) benoemd tot ‘geschiedschrijver des rijks’. Hij stelde ieder jaar een overzicht samen van de belangrijkste gebeurtenissen in het land. Deze *Jaarboeken van het Koninkrijk der Nederlanden* werden door Maaskamp uitgegeven. Na Stuarts dood wilde Koning Willem I liefst zo snel mogelijk een nieuwe ‘geschiedschrijver des rijks’ benoemen. Maaskamp stelde zich kandidaat, naast bekende mannen als Thorbecke, Groen van Prinsterer en nog 41 anderen. Of hij echt heeft gedacht een kans te maken, is maar de vraag. Hij wilde zichzelf in ieder geval profileren, omdat hij na de dood van Stuart inkomsten uit historische werken misliep. Daarom begon hij historisch onderzoek te doen, onder meer naar Rembrandt, en bracht hij historische kaarten met toelichting uit. Zo publiceerde hij in 1828 een historische kaart van Palestina⁴ en twee jaar later de *Geschiedkundige kaart der Nederlanden* die het onderwerp van deze bijdrage vormt.

Afb. 2. De wereldkaart uit het *Handboek ter verklaring der geschiedkundige kaart*, 1833. Het jaartal in het impressum lijkt met de hand bijgewerkt.

Leiden, Universitaire Bibliotheken, 2938 B 17.

Maaskamps inspanningen bleken echter vergeefs. Niet omdat hij niet gekozen werd maar omdat er geen nieuwe 'rijksgechiedschrijver' meer werd aangesteld.

Handboek bij de *Geschiedkundige kaart der Nederlanden*

Het handboek bij de *Geschiedkundige kaart der Nederlanden* dat Maaskamp ter toelichting publiceerde, begint met een handgekleurde wereldkaart van de Nederlandse geschiedenis (afb. 2). Dan volgen een voorwoord, een inleiding tot de geschiedenis van Nederland en een 'Tijdrekenkundige beschouwing' van de binnenlandse geschiedenis. Die bestaat uit een tabel met de volgende kolommen: jaartal, gebeurtenis, locatie bestaande uit de provincienaam en nadere aanduiding, noorder- en zuiderbreedte en ooster- en westerlengte. Daarna volgt een tabel met de verrichtingen van de Nederlanders in het buitenland, die verwijst naar de wereldkaart vooraan in het boek.

In het voorwoord schreef Maaskamp wie hem geïnspireerd hebben en hoe hij te werk is gegaan. Als inspiratiebronnen noemde hij 'het zoo beroemde werk van 'Geuedeville' [en] de *Atlas van Hornius*'.⁵ Met 'de *Atlas van Hornius*' verwees hij wellicht naar een atlas van Hornius uit 1741 met kaarten van de hele oude wereld, waaronder de *Carte des anciens peuples des Pays-Bas*.⁶ Die kaart lijkt echter helemaal niet op zijn *Geschiedkundige*

kaart de Nederlanden. De naam 'Geuedeville' leidt wel naar het boek en de kaart die hem als voorbeeld dienden. Nicolas Gueudeville (1652-172?) schreef het voorwoord en de historische introducties bij de kaarten in de zeventdelige *Atlas historique, ou Nouvelle introduction à l'histoire, à la chronologie & à la géographie ancienne & moderne* door M^r. C.^{***}, die tussen 1705 en 1719 in Amsterdam verscheen bij François l'Honoré & Compagnie.⁷ Het eerste deel bevat een sectie over de Verenigde Nederlanden. Maaskamps kaart lijkt op de *Nouvelle carte des dix-sept Provinces des Pays Bas*, die ook vergezeld gaat van een toelichting en een historische tabel (afb. 3). Maar Maaskamp ging verder. Hij wilde de gebeurtenissen op 'lokaliteit' – dat wil zeggen op de kaart zelf – plaatsen.⁸ Het kostte hem veel moeite, maar – zo schreef hij – dat zal vergeten zijn als 'de beoefenaars der vaderlandsche geschiedenis, met deze kaart voor zich, daarvoor eene meer geregelde localiteits-kennis der voornaamste gebeurtenissen in ons met regt beroemd Vaderland verkrijgen'.⁹ Ook Gueudeville vermeldde dit streken in het voorwoord in de *Atlas historique*. Maaskamp heeft dus goed naar die atlas gekeken.

Maaskamp dateerde het voorwoord op 26 september 1830. Het jaar 1830 is natuurlijk cruciaal in de geschiedenis van de Lage Landen. Een maand eerder, op 25 augustus waren bij de uitvoering van de opera *De Stomme van Portici* in Brussel rellen uitgebroken, opgezet door Fransgezinde separatisten. Het Voorlopig Bewind van België riep op 4 oktober de onafhankelijkheid van het Zuiden uit. Koning Willem I probeerde de opstand te onderdrukken en leek daarin te slagen. Maar de internationale

5 Maaskamps aankoop van de eeuw

Coen Schimmelpenninck van der Oije

Een golf van opwinding ging op dinsdag 14 april 1801 door de zaal in het Amsterdamse Trippenhuis, toen nummer negen van het laatste onderdeel van de veiling, 144 gegraveerde platen van koper met 846 afdrukken, aan Evert Maaskamp werd toegewezen. De aanwezigen kenden hem van zijn Kunstmagazijn op de hoek van de Kalverstraat en de Dam.

Zo zou een non-fictie boek over Evert Maaskamp kunnen beginnen. Inderdaad wist deze uitgever en handelaar in boeken en prenten uit de nalatenschaapsveiling van Pierre Fouquet junior (1729-1800) de 144 koperen platen met de gravures van ‘Nederlandsche dorpgezichten’ te verwerven, samen met 846 afdrukken ervan.¹ In overdrachtelijke zin had Maaskamp met deze aankoop het aanzicht van Nederland in de achttiende eeuw in handen gekregen. Als handelaar in prenten zal hij de afdrukken in zijn winkel hebben verkocht.² Van belang was ook om de concurrentie de pas af te snijden, zoals Buffa in de Kalverstraat.³

Later bleek dat ook de 103 platen van de ‘nieuwe Atlas van Amsterdam’ met 24 ingenaalde exemplaren en 432 losse afdrukken, alsmede 26 platen met 1342 afdrukken ‘verbeeldende de Nederlandsche Zee-Havens’ uit deze veiling via tussenpersonen bij Maaskamp waren terechtgekomen.⁴ Maaskamp adverteerde vanaf december 1804 met de *Atlas van de zeehavens*; advertenties voor de *Nieuwe atlas van Amsterdam* volgden in november 1805.⁵ Van de ‘Nederlandsche dorpgezichten’ wordt in advertenties echter geen melding gemaakt. Eerst moesten de naam van Fouquet en de jaartallen worden verwijderd uit de koperplaten.

Topografische prenten

Met de uitgave van topografische prenten op landelijk, regionaal en lokaal terrein nam Nederland in de achttiende eeuw een bijzondere positie in. Nog steeds worden tekeningen van Nederlandse topografische tekenaars uit die eeuw ook buiten Nederland op veilingen aangeboden, omdat deze ook in het buitenland werden verzameld. Verscheidene werken van bovenregionale aard uit deze periode zijn: *Schatkamer der Nederlandse oudheden* van Ludolf Smids (eerste druk 1711), met prenten merendeels naar de zeventiende-eeuwse kunstenaar Roelant Roghman, *Kabinet van Nederlandsche outheden en gezichten*

van Abraham Rademaker (1725), *Hedendaegsche historie of tegenwoordige staat der Vereenigde Nederlanden* (1739-1772), dat in 23 delen werd uitgegeven door Isaac Tirion met prenten naar tekeningen van topografische tekenaars als Cornelis Pronk, Jan de Beijer, Abraham de Haen en Hendrik Spilman, en hierop aansluitend *Het verheerlijkt Nederland* (1745-1774) in negen delen met uitsluitend prenten (in 1792 herdrukt als *Nederlandsche tafereelen* in drie delen), *Vaderlandsche gezichten* naar Jan Bulthuis (1792-1800), *De Nederlandsche stad- en dorpbeschrijver* (1793-1801) van Lieve van Ollefen en R. Bakker, en ten slotte van Hermanus Numan, *Vierentwintig printtekeningen* (1797).⁶ In deze opsomming passen de 144 gezichten van Fouquet.

144 Gezichten van Maaskamp

Een uitdaging bij het onderzoek naar de 144 gezichten is het ontbreken van een titelblad. Dit zal de reden zijn dat de twaalf series van elk twaalf prenten onder verschillende benamingen voorkomen: *Gezigten voorname Hollandsche dorpen*, Amsterdam P. Fouquet circa 1770-1780, in tweede editie uitgegeven door E. Maaskamp circa 1800, ook wel aangeduid als *144 Gezichten van voorname Hollandsche Dorpen*.⁷ Een enkele keer komt het complete werk voor in veilingcatalogi. In een veiling van onder meer boeken in 1844 in Middelburg wordt het werk omschreven als ‘Verzameling van 144 zeer fraaije Hollandsche Dorp- en andere Gezigten, door Spilman, de Beijer, Linder, Schouten en andere voorname Meesters, uitgegeven bij Maaskamp, en gebonden in een nette band, breed folio formaat’.⁸ De catalogus van de veiling Oud-Nederland van Fred. Muller uit 1906 geeft als tekst ‘N. [sic] Maaskamp. Serie van 144 gegraveerde gezichten in Nederland, uitgegeven omstreeks 1805’ in twee delen. In de toelichting staat ‘Een der fraaiste series Nederlandsche stads- en dorpsgezichten.’ Iets verder staat: ‘Hoogst zeldzaam; de complete serie, zooals hier wordt beschreven, is wellicht uniek.’⁹ In de catalogus van het eerste gedeelte van de veiling van de bibliotheek van kasteel Rosendaal in 1949 wordt de serie, waarin de prent van Warnsveld ontbreekt, als volgt beschreven: ‘Maaskamp. Gezichten in Nederland (Dorpen, kasteelen en buitenplaatsen). Serie van 143 gravures (...) E. Maaskamp circa 1800. Fraaie drukken in sepia. Zeer zeldzame serie van 143 Nederlandsche gezichten, in de laatste tientallen jaren niet meer in auctie voor-

Afb. 1. De kaft van de band met de 144 gezichten van Evert Maaskamp, zonder titelblad.

Afb. 2. *Het Dorp Ruynen*. | te Amsterdam by P. Fouquet junior | H. Spilman ad viv. fecit. Uit serie 10, nummer 110.

Afb. 3. 't Huis te APPELTHÈREN, van den Maasdyk te zien. | te Amsterdam by E. Maaskamp. | A. de Haan ad viv del. | H. Spilman fecit. Uit serie 5, nummer 49.

Afb. 4. 't Huis te APPELTHÈREN, van den Maasdyk te zien 1732, te Amsterdam by P. Fouquet Junior. | A. de Haan ad viv del. | H. Spilman fecit 1740.
Arnhem, Gelders Archief, nr. 1551-3203.

gekomen.¹⁰ Dit exemplaar berust thans op de Fraeylemaborg in de collectie van de Stichting Van der Wyck-de Kempenaer.

Naar ik vermoed heeft Maaskamp niet zozeer de verkoop van een gebonden, complete serie van 144 prenten voor ogen gehad, maar van afzonderlijke bladen hieruit. Daarvoor was zijn winkel, die door kopers uit binnen- en buitenland werd bezocht, zeer geschikt. De verschillende reisboeken van Maaskamp bevatten vele topografische afbeeldingen, die ook los in de winkel werden verkocht. In de fondslijst achter *Reis door België in het jaar 1814* (1815) staat na de vermelding van de *Atlas van Amsterdam* met 104 gezichten onder nummer 23: 'dezelfde gezigten, benevens die van andere dorpen enz., bijzonder, per stuk à f -:6:-.' In de loop der volgende decennia werden de gravure en de ets wat ouderwets en kwam de steendruk op

voor de productie van topografische prenten. Waarschijnlijk lag het ook in de bedoeling van Fouquet om de prenten los te verkopen. De kopers konden deze dan toevoegen aan hun eigen verzameling. In de achttiende eeuw werden 'atlassen' aangelegd met topografische tekeningen, prenten en kaarten. De *Atlas van de zeehavens* was echter wel bedoeld om als boekwerk te worden verkocht, ook al vanwege de bijbehorende tekst.

Het exemplaar met de ingebonden 144 gezichten waarover ik beschik, (voor zover ik weet het enig bekende exemplaar) komt uit een veiling in de jaren zestig van de vorige eeuw bij Beijers, destijds nog aan het Wed te Utrecht gevestigd (afb. 1). Het is een compleet exemplaar in één band van twaalf series van elk twaalf prenten, zonder titelblad, afgedrukt in sepia op zwaar papier, 26-36 cm. Maaskamp zou de serie van Fouquet hebben omge-

Een wandkaart van het Heilige Land uit 1828

Martijn Storms

Afb. 1. J.T. Assheton & J. Clarisse, *Aardrijkskundige, plaatsbeschrijvende en geschiedkundige kaart van Palestina of het Heilige Land*. Amsterdam: E. Maaskamp, 1828. Leiden, Universitaire Bibliotheken, COLLBN Port 205 N 104.

Afb. 2. [J.T. Assheton], *Palestine or the Holy Land*. London: Mathews & Leigh, 1812.

Jeruzalem, Nationale Bibliotheek van Israël, FL7330840.

Al sinds de verspreiding van het Christendom bestond er een behoefte om de plaatsen die in het Oude en Nieuwe Testament voorkomen in kaart te brengen. In de zestiende eeuw nam de vraag naar kaarten van het Heilige Land, mede door de uitvinding van de boekdrukkunst en onder invloed van de Reformatie, een hoge vlucht.¹ Vrijwel elke wereldatlas bevatte een kaart van Palestina, waarmee het een van de meest gekarteerde regio's ter wereld werd. In de achttiende en negentiende eeuw ontwikkelde de Bijbelse cartografie zich verder, dankzij zowel de toeneemende theologisch-wetenschappelijke belangstelling als door de professionalisering van het godsdienstonderwijs, met name de catechisatie.

In 1828 verscheen bij Evert Maaskamp een wandkaart van het Heilige Land, getiteld *Aardrijkskundige Plaatsbeschrijvende en Geschiedkundige Kaart van Palestina of het Heilige Land*.² De kaart

Afb. 3. J.T. Assheton, *An historical map of Palestine or the Holy Land*. London: Samuel Leigh, 1820.

Leiden, Universitaire Bibliotheken, COLLBN Port 205 N 102.

is gedrukt van twee koperplaten en heeft in gemonteerde staat een afmeting van ongeveer 100 x 70 centimeter. In de Collectie Bodel Nijenhuis in de Universitaire Bibliotheken Leiden wordt bij een exemplaar van deze kaart een proeffragment en handgeschreven documentatie bewaard.³ In deze bijdrage bespreek ik hoe de wandkaart van Palestina tot stand is gekomen en vergelijk ik haar met de Engelse kaart waarop zij is gebaseerd. Daarnaast ga ik in op de verschillende uitgaven die van de kaart zijn verschenen en op de wijze waarop de kaart werd ontvangen (afb. 1).

De totstandkoming van de kaart

Maaskamps kaart is een navolging van *An Historical Map of the Holy Land* van J.T. Assheton uit 1820. Over deze kaartenmaker is weinig bekend, mogelijk is het een pseudoniem.⁴ De kaart is

7 Diorama van Amsterdam, circa 1826

Chet Van Duzer

Het heeft geen zin, grootmoedige Koeb lai, te trachten je de stad Zaira met de hoge bastions te beschrijven. Ik zou je kunnen zeggen uit hoeveel treden de trapvormige straten bestaan, wat de kromming is van de bogen der zuilengangen, met welk soort zinken platen de daken bedekt zijn; maar ik weet al dat ik je dan eigenlijk niets zou zeggen. Niet hieruit bestaat de stad, maar uit het verband tussen de afmetingen van haar ruimte en de gebeurtenissen uit haar verleden: de afstand van een lantaarn tot de grond en de bungelende voeten van een opgehangen overweldiger; de draad die gespannen is tussen de lantaarn en de balustrade er tegenover, en de guirlandes die boven de straat hangen waarde huwelijksstoet van de koningin langs komt; de hoogte van de balustrade en de sprong van de echtbreker die er bij het ochtendgloren overheen klimt; (...)

Een beschrijving van Zaira zoals het nu is zou het gehele verleden van Zaira moeten omvatten. Maar de stad zegt haar verleden niet, het maakt er deel van uit als de lijnen van een hand, geschreven in de hoeken van de straten, het traliwerk van de vensters, de loop van de trappen, in de bliksemafleiders, de vlaggestokken, ieder onderdeel op zijn beurt weer getekend door krassen, schavingen, inkervingen, kogelgaten.¹

In zijn roman *Onzichtbare steden* (1972) laat Italo Calvino de ontdekkingsreiziger Marco Polo aan keizer Koeb lai Khan 55 denkbeeldige steden beschrijven. In deze raamvertelling verkent hij thema's als geheugen, identiteit en verlangen. De metafoor van de imaginaire stad Zaira maakt duidelijk hoe aantrekkelijk, maar tegelijkertijd ook uitdagend het is om een stad met een rijk verleden in woorden te vatten – een uitdaging waar velen ook voor stonden bij het vastleggen van Amsterdam.

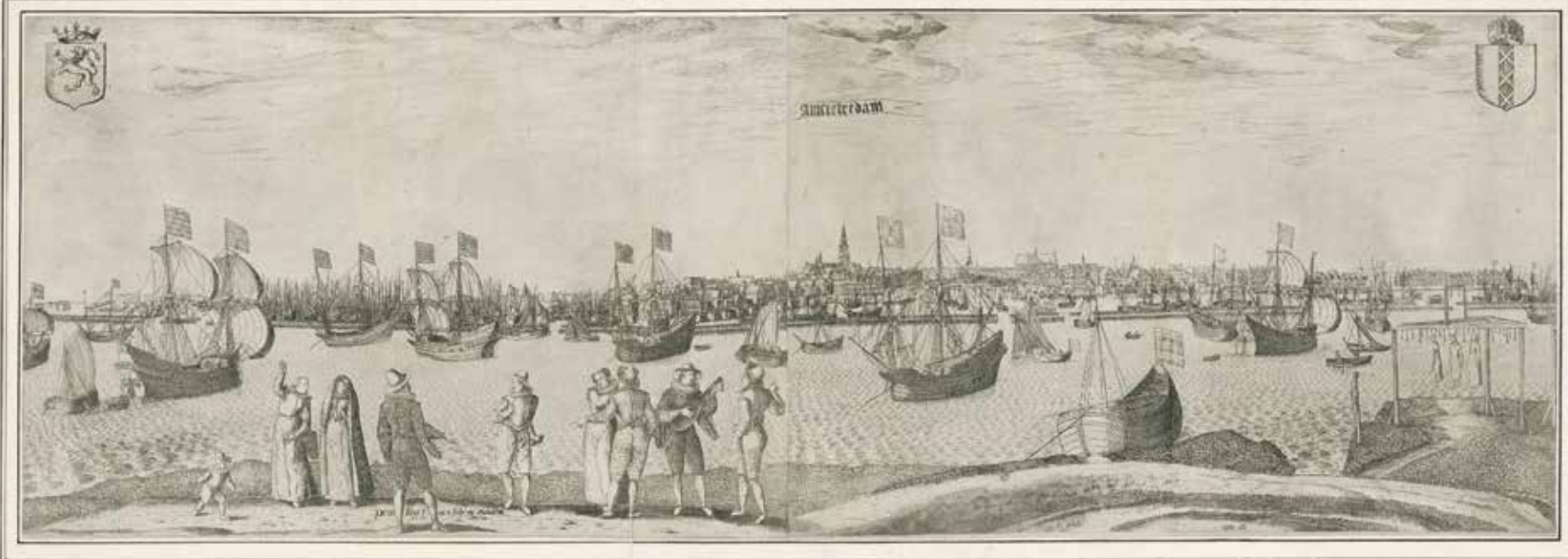
De uitgever en kaart- en boekhandelaar Evert Maaskamp (1769–1834) wijdde een aanzienlijk deel van zijn carrière aan het vieren van Nederland, en in het bijzonder Amsterdam, zowel in tekst als in beeld, in kaarten, stadsgezichten, panorama's en reisgidsen. In een opmerkelijke passage in zijn *Tableau statistique historique d'Amsterdam, ou Guide du voyageur en cette ville* (1821) schrijft hij: 'Aangezien ik geen Nederlander ben, pretendeer ik niet mijzelf op te werpen als lofredenaar van die natie, maar waarheid en onpartijdigheid zouden de pen moeten leiden van eenieder die voor het publiek schrijft.'² Zijn bewering dat hij geen Nederlander is, vloeit mogelijk voort uit zijn sterke verbondenheid met zijn geboortestreek, het Land van Vollenhove in Overijssel. In elk geval laat deze passage zien dat hij wilde dat zijn publicaties als objectief werden ontvangen, en niet als nationalistisch. In dit essay bespreek ik Maaskamps *Diorama van Amsterdam* (ca. 1826) (afb. 1), en vergelijk ik het met eerdere visuele eerbetonen aan de stad.

Afb. 1. Maaskamps *Diorama van Amsterdam* (Amsterdam: Evert Maaskamp, circa 1826).

Yale, Center for British Art, DJ411.A53 M33 1820 Flat.

Met dank aan het Yale Center for British Art.

Vroege stadsgezichten

De lofzang op steden in woorden gaat terug tot de klassieke oudheid en zette zich voort in de vroegmoderne tijd.³ Vanaf het begin gingen deze verheerlijkende beschrijvingen al vergezeld van visuele en cartografische stadsafbeeldingen. Het enorme formaat van de *Forma Urbis Romae* – een marmeren plattegrond van Rome uit ca. 205-208 n.Chr., oorspronkelijk 18 bij 13 meter groot – wijst erop dat één van de functies een eerbetoon was. Een kaart van Rome in een twaalfde-eeuws manuscript van Solinus toont de zeven belangrijkste monumenten van de stad.⁴ De afbeelding van Venetië (de stad van waaruit Marco Polo vertrok) in een manuscript van zijn reisverslag rond 1400 is ongetwijfeld een loftuiging, al blijft ze imaginair.⁵ Drie Florentijnse handschriften van Ptolemaeus' *Geographia* uit de tweede helft van de vijftiende eeuw bevatten aanvullende kaarten van verschillende steden.⁶ Het oudst bekende topografisch juiste stadsgezicht van Londen bevindt zich in een verzamelhandschrift met gedichten van Charles, hertog van Orléans (1394–1465), dat rond 1483 in Brugge werd vervaardigd.⁷ Tegen het einde van de vijftiende eeuw verschenen gedetailleerde en stadsgezichten die bedoeld waren om de stad te

Afb. 2. Het vroegst bekende panoramische stadsgezicht van Amsterdam: Pieter Bast, *Amstelredam*, 1599.

Amsterdam, Rijksmuseum, RP-P-AO-20-20.

verheerlijken, zoals Francesco Rosselli's gezicht op Florence (ca. 1480),⁸ enkele stadsafbeeldingen in Hartmann Schedels *Liber chronicarum* (Neurenberg, 1493),⁹ en Jacopo de' Barbari's zesbladige kaart van Venetië uit 1500.¹⁰

In de Nederlandse schilderkunst duiken stadgezichten voor het eerst op in de vijftiende eeuw.¹¹ Antwerpen werd echter veel eerder dan Amsterdam geëerd met gedrukte stadsgezichten. Dat gebeurde eerst met de prent *Antverpia Mercatorum Emporium*, die het jaartal 1515 draagt maar vermoedelijk pas in 1521 is gedrukt, en een formaat heeft van 81 bij 247 cm.¹² Het is een van de oudst bekende panoramische stadsgezichten en toont de stad vanaf het Vlaams Hoofd (de huidige Linkeroever), aan de overzijde van de Schelde. Op de prent zien we koopvaardijsschepen voor de stad, waaronder twee Venetiaanse galeien—een verwijzing naar de rijke handel van Antwerpen. Veel gebouwen in de stad zijn benoemd, en bovenaan verschijnen afbeeldingen van Mercurius, de Romeinse god van de handel, en Vertumnus,

Colofon

Evert Maaskamp (1769-1834):

Amsterdams kaart- en boekuitgever in roerige tijden

is deel 4 in de reeks *Kaarthistorie*. De reeks staat onder redactie van Marissa Griffioen, djoeka van Netten, Anne-Rieke van Schaik, Martijn Storms en Bram Vannieuwenhuyze.

UITGAVE

WBOOKS, Zwolle
info@wbooks.com
www.wbooks.com

DIT BOEK VERSCHIJNT IN SAMENWERKING MET:

Stichting Explokart, verbonden aan het Allard Pierson
en de Universiteit van Amsterdam
www.explokart.eu
www.allardpierson.nl

BIJDRAGEN:

Marieke van Delft
Marco van Egmond
Paula van Gestel-van het Schip
Marissa Griffioen
Kasper Kop
Peter van der Krogt
Pieter Kuiper
Gwen Lemmers
Sjoerd de Meer
Daantje Meuwissen
Lesley Monfils
djoeka van Netten
Wim Renkema
Anne-Rieke van Schaik
Coen Schimmelpenninck van der Oije
Ester Smit
Martijn Storms
Jan Trachet
Chet Van Duzer
Bram Vannieuwenhuyze
Jan Werner

Stichting Explokart

ALLARDPIERSON

W BOOKS

VORMGEVING

A10Design (Albertine Dijkema)

© 2025 WBOOKS Zwolle / de auteurs

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Van werken van beeldende kunstenaars aangesloten bij een CISAC-organisatie is het auteursrecht geregeld met Pictoright te Amsterdam.
© c/o Pictoright Amsterdam 2025.

ISBN 978 94 625 8752 6

NUR 680

COVER

- voorzijde: Generale kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, 1e staat (zie blz. 198; exemplaar: Amsterdam Allard Pierson UvA, HB-KZL VI 13 E 5 (4)).
- rug: Wereldkaart (zie blz. 33).
- achterzijde: Nieuwe kaart der departementen van Holland (zie blz. 193).

SCHUTBLADEN

Algemeene kaart van het Groot Amsterdamsch Kanaal (zie blz. 154-155).

PAGINA 2

Generale kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, 2de staat (zie blz. 198).

PAGINA 4

Wereldkaart (zie blz. 33).

PAGINA'S 204, 205

Nouvelle Carte de Hollande (zie blz. 40).

PAGINA 222

Plattegrond van Amsterdam (zie blz. 103)

De Amsterdamse uitgever Evert Maaskamp is vandaag de dag nauwelijks bekend, maar in de eerste decennia van de negentiende eeuw bouwde hij een omvangrijk en veelzijdig fonds op: van kostuumboeken en kunstportretten tot almanakken, zakatlasjes en panorama's. Maaskamp was eigennuttig, trendgevoelig en soms onnavolgbaar in zijn werkwijze. Tegelijkertijd was hij een vindingrijk en kundig zakenman, die met zijn uitgeverspraktijken telkens vernuftig wist in te spelen op de actualiteit.

In dit boek belichten twintig historici Maaskamps cartografische werk. In elke bijdrage staat één object of reeks werken van de Amsterdamse uitgever centraal. Het laat zien hoe hij leefde en werkte in roerige tijden: onder wisselende regeringen veranderden de landsgrenzen van Nederland voortdurend, overstromingen vonden plaats en oorlogen werden uitgevochten. Nationalisme stak de kop op, terwijl reizen in binnen- en buitenland voor steeds meer mensen toegankelijk werd. Vanuit zijn winkel in hartje Amsterdam bracht Maaskamp een grote verscheidenheid aan uitgaven op de markt die deze culturele veranderingen weerspiegelen.

9 789462 587526

WBOOKS.COM

